

„AZ ARÁNY KÖLTÉSZETE” A KÖNYVBEN

Illés Endre a Művészet 1971. szeptemberi számában „Az arány költészete” c. írásában elutasítja az „önműködő könyvjelzőt”, mert a margón árfúzve megsérti „a fehér és a fekete megbonthatatlan egységét”. S azzal végzi elcsumfutását, hogy a könyv inkább a „tartalommal nyugtalanítson, s ne a földülte belső rendjével. A téli tájak tiszta derűjét szeretem a könyvben. Az arány költészetét, a jó mérték igazolását.”

Néhány megjegyzést kénytelen vagyok a főtiekkel kapcsolatban megkockáztatni. A hagyományos könyvjelzőmár, legyen az szalag vagy papíros, az olvasót nem elégíti ki. Különösen nem, ha az olvasó ágyban, autóbuszban, villamoson olvas, egyáltalán, ha valami ok miatt hirtelen kell becsukni a könyvet. Ha kéznél van a könyvjelző, azt a lapok közül kell elővenni, közben levesethetik, olvasás közben a könyvből kiesik – az olvasók nem ismerhes bíbelődnek azzal, hogy esztétikus módon jelezzék, hol hagyják abba az olvasást. A lapok behajtása ezért gyakori „megoldás”. Egy önműködő könyvjelző mindenképpen üdörös vívmány lenne oly korban, melyben éppen az olvasásra fordítható idő végesen megfigyelt. A nagy olvasók tudják, mit jelentenek a megtakarított, mert kizsárolt másodpercek, mily nagy időmennyiségre nekednek ezek évek, évtizedek alatt.

Nem kétséges, hogy a margó átlukasztásának ötlete az önműködő könyvjelző érdekében a szép könyv híveit első hallásra borzalommal tölti el. De mégis csak szembe kell vele nézni, ha valóban megold egy kényelmetlen problémát. És az is kérdés, hogy bevezetése milyen típusú és könyvművészeti szempontból milyen színvonalú könyveket érintene. Ha ui. tömegként szánt, nagy példányszámú művekről van szó, akkor tehát valóban a könyv írásos *tartalma* és nem megformálásának művészi vonatkozásairól, azaz nem a könyvről, mint műalkotásról van szó, ott valóban lehet megfogalmazni, hogy a könyv a „tartalommal nyugtalanítson”, ne pedig belső tipográfiai kiképzéssel, művészi, vagy annak szánt megformálással. De a kettőt összekeverni a egy merőben praktikus megoldást könnyedén elvetni szerintem aligha elfogadható.

Nem minden könyv készül ui. azért, hogy sokan olvassák és hogy pontosan abban a művészi formában olvassák, amelyben a műalkotás szintjén megalkották. Ferenczy Béniit kell idézni, aki a könyvről azt várta el, hogy a szó képzőművészeti értelmében *műalkotás* legyen. Nyilván nem azt a könyvet kell ezen a színvonalon előállítani, amelyet legalább többbezer vagy tízezer példányban, gyors fogasztásra, úton-útfélen való olvasásra szántak, hanem bizonyos tartalom, rendeltetési könyvekről (művészettörtéletről, művészettörténeti, reprodukciókkal készült könyvekről, zárt példányszámú különleges anyagokból készült kiadványokról), amelyeket valóban művészi gondallal terveznek és nyomtatnak, amelyek valóban *képzőművészeti alkotások*. Ezek pedig nem utasíthatják el maguktól a reprodukciót, a képmellékletet, az illusztrációt, a könyvdíszet, annak ellenére sem, hogy ezekkel – s ezt Illés Endre is fölvidéi – az „jelölt szadok” során, a könyv belső egységének rosszul értelmezése folytán, sok-sok „merényletet” követtek el a könyv ellen. Itt bizonyára az eklektika korára gondol a kérdés történetében egy kissé is járatos olvasó. Valóban: lehet visszálni a könyvdíszekkel, iniciálékkal, fejlécekkel, kezdő és záródíszekkel, vonalazásokkal, keretetésekkel – ebben igazan van Illés Endrénél. De *úni* is lehet velük, nemcsak visszálni, ma már erre is nyomtatnak kell utalni. Ugyanis ártóvalga ama korokak könyvei, albumai, műmellékletekkel tarkított zsebfomátumú vagy óriáskönyveit – a sok negatívum ellenére is sokkal több elismeréssel találunk, mint talált az a korokak, amely elődjére reakcióképpen alkotta meg – más értelmű egyoldalúsággal – a maga puritán – csak fekete-fehér, betű-papír, ellenértére épülő – könyveit. Ez utóbbiak között legalább annyira rosszul sikerült könyvet találunk a kisebb követelmények ellenére is,

mint az illusztrációval, könyvdíszekkel ékesített könyvekben. Csak-hogy ez utóbbiak mégis vallanak valamiről. Egyrészt az ország, a társadalom gazdasági erejéről, hisz a kereslet-kínálat szabályozó tényező volt akkor is, a színvonal iránti igényről, amely annak kielégítése érdekében az ország sok-sok művészt foglalkoztatott, hazai vonatkozásban pl. a nagybányai iskola legjelesebb mestereit is! Nem múltó piaci árunk tekintete a művészi igényvel készített könyvet, s ezzel megbecsülte nemcsak a könyv íróját, hanem annak vásárlóját is. A könyvet ui. nemcsak olvassák, hanem *nézik* is. És mindig akadnak szívesen olyanok, akik nemcsak a betűt óhajtják benne látni, hanem a képet, az illusztrációt, a könyvdíszet is. Az Insel Verlag híres Nietzsche kiadványát (1908. 530 példány), a neves belga művész – Henry van de Velde – tervezte, ornamensekkel is díszítette el, nemcsak az egyes oldalakat, fejzezeteket, köteteket, hanem a bekezdések előtti, sőt a mondatok közötti hézagokat, köztöket is. Az aranszínű díszek az olvasást kissé megnehezítik ugyan, de ezt a könyvet – sem alakjánál, sem *belő rendjénél* fogva – nem is olvasásra szánták, hanem könyvművészeti remeknek, és az is! Ezért van jogosság. Ilyen *műalkotások* nélkül nem lehetne beszélni *könyvművészetről*. Igaz ugyan, hogy könnyebben olvasható a fehér és fekete megbonthatatlan egységét tükröző könyv, de nem lehet elvetni az egységét a művészet nevében „megbontott” könyvet sem. Azt a könyvet, amelyet mint *képzőművészeti alkotást*, sikerült esetben egyenesen mint *műreket* vesszük a kezünkbe és gyönyörködünk az ember alkotóképességének gyümölcsében. E fajta könyvet „önműködő könyvjelzővel” valóban kár volna megbontani, ez könyvművésznél nem is jut eszébe, de praktikus, mindennapi olvasmányok szánt könyvben aligha lehetne kárhözottani. Nem tesz annyit, mint a sok színvonalatlan, unott, azaz „lezser”, valójában nyomavadt rajz, amit az utóbbi évek néhány Arany, Ady, sőt egyik másik Illyés kötetében is láthatunk. Ahol az értékes tartalom, ennek szellemét a mögötte messze elmaradó rajzok desiluzionálják, hisz a rajznak (illusztrációnak) és a szövegnek tartalomnak „*arányban*” illellene állnia egyáltalán, még a tömegek számára nyomtatott könyvekben is! Ez valóban olyan követelmény, amiből nem volna szabad engedni a tömegek számára készülő kiadványban sem. Főleg nem akkor, ha „befutott” művész az illusztrátor. Legkevésbé, ha vonalas rajzokról van szó, amik eleve kevésbé bontják meg a könyv egységét. Sőt, a színes illusztráció is „nyugtalaníthat”, anélkül, hogy szükségszerűen bontaná föl a könyv tipográfiai egységét, az alkotó elemek „arányát”. Ezt az arányt a tömegelőlkot szolgáló könyvben még az önműködő könyvjelző sem bontaná meg, s „téli táj derűjét” sem csak a fekete és a fehér foltok egyenesletes váltakozásával lehet elérni. S miért kívánánk minden könyvről „derűt”? Nyomasztó tartalomú könyvet az operett könnyedségével, a vígopera derűjével könyvművészeti magaslaton el sem lehet képzélni.

Mind ezzel csak arra akartam rámutatni, mennyi minden tisztázatlan közvéleményünkben a könyvművészet kérdése körül. Kiderült ez a legutóbbi francia könyvkiállításakor is. Ennek tanulságait a kritikusok még oly mélységben sem vonták le, amilyenben pedig „veszély nélkül” megehetették volna. Megelégedtek a „szép” ködös jelzőjével s hogy a könyvművészetben mi a „művészi”, azt is a szokásos kábitó frázisokkal intézték el, holott a könyvművészet az egyetlen terület, ahol a művészi követelmények mérhető pontossággal tisztázottak. S aki ezt bármilyen érdekből figyelmen kívül hagyja, szerintem az csakugyan „manipulálja” a közönséget, mert elvonja a figyelmet a lényegről. De az „önműködő könyvjelző” – nem manipulálhat, hisz nem más, mint amit a neve mond: praktikus igényt kielégítő *eszköz*, tömegeknek szánt, olvasmányos könyvekben. Az olvasás megkönnyítésére. A képzőművészeti, iparművészeti színvonalon készült, műalkotásszámba menő könyvet nem is kívánja meghódítani.

Szili Rezső